

IMEDE MÕISTMISEST EESTIKEELSETE ÕIGEUSKLIKE SEAS¹

Liina Eek

SISSEJUHATUS

Artikli eesmärk on kirjeldada meie kaasaegsete eestikeelsete õigeusklike kogemusi imetegudega ja uskumusi imetegude kohta. Püüdsin vastata küsimustele, kas imedesse uskumine on õigeusklike seas pigem erand või reegel ning kas imetegudesse uskumist saab seostada õigeusu teoloogiaga.

Imetegused on usutud inimkonna algusaegadest peale, kultuurist või geograafilisest asukohast sõltumata. Õigeusu kirikus mõistetakse imet kui üleloomulikku kogemust või sündmust, mis on seotud Jumala kohalolekuga.² Kasutades ühe süstemaatilise teoloogia professori sõnu, on õigeuskliku maailm imesid täis³ ning, tsiteerides üht kaasaegset Eesti õigeusu vaimulikku, kui ta armulaua ajal toimuvat leiva ja veini Kristuse ihuks ja vereks muutumise müsteeriumi selgitas: „Ime ei ole õigeuskliku jaoks ime, see on meie tegelikkus“ (30–40-aastane vaimulik⁴).

Siin artiklis käsitlen imetegudesse uskumist ja imeliste sündmuste

¹ Uurimistööd on toetanud Eesti Vabariigi Haridus- ja Teadusministeerium (sihtfinantseeritav teadusteema SF0180026s11) ja Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu (Kultuuriteooria Tippkeskus).

² „Miracles“ (Vera Shevzov) – *The Concise Encyclopedia of Orthodox Christianity*. Ed. John Antony McGuckin (New York: Wiley-Blackwell, 2014), 313. Ime erinevate määratluste kohta vt nt 1880ndatel korduvalt välja antud raamatust James Freeman **Clarke**, *Orthodoxy: its truths and errors* (Boston: American Unitarian Association, 1866), 58–61. Tänapäevasem ülevaade ime määratlusest: „Miracles“ (Vera Shevzov) – *The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*. Vol. I. Ed. John Antony McGuckin (Malden, Mass.: Wiley-Blackwell, 2011), 387–389.

³ Süstemaatilise teoloogia professor John P. **Burgess**, *Encounters with Orthodoxy: How Protestant Churches Can Reform Themselves Again* (Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press, 2013), 91.

⁴ Intervjuueeritud vaimulike vanus on artiklis märgitud vanusevahemikuna, et tagada nende anonüümsus; edaspidi tähistab vaimulikku „V“.

kogemist tänapäevaste eestikeelsete õigeusklike, nii Eesti Apostlik-Õigeusu Kiriku kui ka Moskva Patriarhaadi Eesti Õigeusu kiriku (edaspidi EAÕK ja MPEÕK) vaimulike ja koguduse liikmete seas. Imetegudena on artiklis vaadeldud õigeusklike kirjeldatud üleloomulikke või erakordseid sündmusi, mida on kas isiklikult kogetud või usutakse nende toimumise võimalikkusesse ilma isikliku kogemusega. Need kogemused või nähtused on seotud kas pühakute või nende säilmete, (kaitse)inglite, ikoonide, Jumalaema või Jumalaga, kellelt saadakse ilmutusi või teateid või kes täidab imeliselt inimese soovi(d). Muid õigeusu traditsioonis tuntud imetegude esinemise vorme selles uuringus ei käsitletud. Artikkel põhineb kvalitatiivse religioonisotsioloogilise uuringuga kogutud originaalandmestikul. Minu tulemused näitavad, milliseid arvamusi eestikeelsete õigeusklike seas esineb ja millised on üldised suundumused, kuid kuna tegu on kvalitatiivse uuringuga, siis ei anna tulemused protsentuaalseid arvamuste levikumustreid kõikide Eesti õigeusklike kohta.

USKLIKKUS JA IMEDESSE USKUMINE, SEOS UUSVAIMSUSEGA

Kümmekond aastat tagasi peeti Eestit üheks maailma kõige usukaugemaks maaks⁵. Eestis tehtud küsitluste „Elust, usust ja usuelust“ (EUU)⁶ tulemuste järgi vähenes kogudusse kuuluvate inimeste arv ja end usklikuna määratlevate inimeste osakaal vahemikus 1995–2010 pidevalt.⁷ EEU tulemuste toel on väidetud nii seda, et religioon muutub inimeste jaoks tähtsamaks⁸, kui ka seda, et usu tähtsus inimese elus, vastupidi,

⁵ USAs baseeruva ning 30 maal tegutseva avaliku arvamuse uurimise instituudi Gallup 2009. aasta tulemused: Steve **Crabtree**, „Religiosity Highest in World’s Poorest Nations“ – *World*, 31.08.2010. <http://gallup.com/poll/142727/religiosity-the-highest-world-poorest-nations.aspx>, 3.11.2015; Elitsa **Vucheva**, *EU Observer*, 11.02.2009. <https://euobserver.com/social/27587>, 3.11.2015.

⁶ EEU – Eesti Kirikute Nõukogu (EKNi) tellitud korduvad sotsioloogilised uurimused Eesti rahva usklikkusest.

⁷ Lea **Altnurme**, „Mida võiks kirik teada eestimaalase individuaalsest religioossusest“ – Astu alla rahva hulka: artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadist. Toim Eerik Jõks (Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2012), 195.

⁸ Andrus **Saar**, „Eestimaalane ja tema usk sotsioloogi pilgu läbi“ – Astu alla rahva hulka: artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadist. Toim Eerik Jõks (Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2012), 54–55, 74.

väheneb⁹, kuid üldiselt valdab arvamus, et religioon ei kao kuhugi, vaid teiseb¹⁰. Viimase, 2011. aasta rahvaloenduse ning 2015. aasta EEU tulemuste põhjal väidetakse, et vaatamata luterlaste arvu vähenemisele on eestimaalaste usklikkus siiski selgelt tõusuteel.¹¹

Usklikkust ei saa automaatselt seostada imetegudesse uskumisega, kuid mõned imetegudega seonduvad aspektid (nt palve tervendav mõju ja inglitesse uskumine) on oma koha leidnud ka EEU küsimustikes.¹² EEU tulemuste järgi on imelistesse nähtustesse uskumine kasvav suundumus, nt on head tegevatesse ja kaitsvatesse inglitesse uskuvate inimeste osakaal tõusnud viimase viie aastaga üle 5% (2011. aastal oli see 48,2%¹³ ning 2015. aastal juba 54% küsitletutest¹⁴). EEU valim on juhuslik, esindatud on nii end usklikeks kui ka uskmata teoks pidavad inimesed ja neid tulemusi ei saa automaatselt kohaldada õigeusklikele. Ühe Tartus tehtud kvalitaativse uuringu järgi olevat Eesti õigeusklikud imetegude suhtes hoopiski

⁹ Kaido Soom, „Eestimaalase kuvand ristiusust, kirikust ja kristlastest“ – Astu alla rahva hulka: artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadist. Toim Eerik Jõks (Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2012), 250.

¹⁰ Eva-Liisa Jaanus, „Some aspects of religiosity in Estonia“ – *The Social Significance of Religion in the Enlarged Europe. Secularization, Individualization and Pluralization*. Ed. Detlef Pollack, Olaf Müller, Gert Pickel (Farnham: Ashgate Publishing, 2012) 167–185; Eva-Liisa Jaanus, Marge Unt, „Eestimaalaste religioosus Euroopa taustal“ – Astu alla rahva hulka: artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadist. Toim Eerik Jõks (Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu, 2012), 213–229.

¹¹ Vt nt pärast 2011. aasta rahvaloenduse tulemuste avaldamist ilmunud arvamuskirjeldusi: Lea Altnurme, „Eestlaste religioosus väljendub individuaalsel viisil“ – *Postimees*, 2.05.2013. <http://arvamus.postimees.ee/1222384/lea-altnurme-estlaste-religioosus-valjendub-individuaalsel-viisil/>, 3.11.2015; Atko Remmel, „Kirikusse mittekuulumine ei tähenda usu puudumist“ – *Postimees*, 6.05.2013. <http://arvamus.postimees.ee/1225558/atko-remmel-kirikusse-mittekuulumine-ei-tahenda-usu-puudumist>, 3.11.2015; EEU 2015 tulemuste 15.06.2015 toimunud esitluse slaidid http://www.ekn.ee/doc/uudised/EUU_2015_pressikonverents_15062015_materjalid_web.pdf, 4.11.2015, vt sealt usu osatähtsuse ja usklikkuse muutusi viimase viie aasta jooksul ning Ingmar Kure ettekannet.

¹² 1995., 2000. ja 2005. aasta uuringus küsiti, kas informandid usuvad palve abil tervenemisse. 2010. aastal muudeti küsimusepüstitust ja paluti anda viiepalliskaalal hinnang väidetele: „Palve abil on võimalik haigustest tervendatud saada“ ning „On olemas inglid, kes aitavad ja kaitsevad meid“.

¹³ „Elust, usust, usuelust 2010“ tulemused. Võrdlus tunnuse „sugu“ alusel – Astu alla rahva hulka: artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadist. Toim Eerik Jõks (Tallinn: Eesti Kirikute Nõukogu), 296.

¹⁴ http://www.saarpoll.ee/UserFiles/File/Elus,%20usust%20ja%20usuelust_2015_ESITLUS_FINAL.pdf, 28.10.2015.

skeptilised ja seda seostatakse luterluse mõjuga.¹⁵ Luterluses ei ole inglitel kuigi suurt rolli¹⁶ ning ikoone ja pühakuid ei austata. Ka on tänapäeva inimeste jaoks inglite seos Jumalaga lõdvenenud. On uurijaid, kes väidavad, et inglid on „kolinud alla maa peale“¹⁷ ning et tänapäeval on inglite seos kristliku religiooniga teisejärguline või puudub hoopis.¹⁸ Inglise ja muudesse imetegudesse uskumise kasvu alates XX saj viimasest kümnendist tänapäevani seostatakse esoteerika (uue vaimsuse) esiletõusuga.¹⁹ Uue vaimsuse ilminguid on täheldatud ka kristlaste seas.²⁰ Lea Altnurme hinnangul võib kuni veerand eestlastest olla uusvaimsusest mõjutatud²¹; leitakse, et kristlus ja uusvaimsus ei välista teineteist tingimata.²²

¹⁵ Milena **Benovska-Sabkova**, „Armastus, andustus, alandlikkus: The Rediscovery of Orthodox Christianity in Post-Soviet Estonia“ – *Journal of Ethnology and Folkloristics*. Vol. 5 (2011), 38. Eestlaste imedeusku võrreldakse Venemaalt kogutud andmetega. Imesid käsitletakse selles kontekstis kui millegi loodusseadustevälise ilmnenemist, samas kui nn argipäevaimed on intervjuude põhjal ka eestlastest õigeusklike elus iga päev kohal.

¹⁶ Toomas **Paul**, „Inglid läbi aja“ – *Horisont*, 6 (2008), 26–41; Elmar **Salumaa**, *Süsteematailise teoloogia käsiraamat ehk dogmaatika märksõnades*. EELK Usuteaduse Instituudi Toimetised, XVII (Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, Logos, 2009), 102. Vt ka Marko Uibu, „Inglid ja Inglipea internetifoorum uue vaimsuse kandjate ja legitimeerijatena“ – *Mäetagused*, 56 (2014), 181–204.

¹⁷ Uibu, „Inglid ja Inglipea internetifoorum“, 182.

¹⁸ Reet **Hiiemäe**, „Taevasest teenäitajast kommertsmaailma sõnumitoojaks: ingli stereotüübid barbajareklaamides“ – *Mäetagused*, 51 (2012), 114.

¹⁹ Konrad **Köstlin**, „Die Wiederkehr der Engel“ – *Religion in everyday life. Papers given at a symposium in Stockholm, 13–15 September 1993*. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. Konferenser. Vol. 31. Ed. Nils-Arvid Bringéus (Stockholm: The Foundation Natur och Kultur, Publishers, 1994), 79–95; John **Williams**, *The Cost of Deception: The Seduction of Modern Myths and Urban Legends* (Nashville: Broadman & Holman Publishers, 2001), 46–56.

²⁰ Hans **Hansen**, *Luterlased, õigeusklikud ja teised: usuühendused Eestis 1934–2000* (Tallinn: Teabetrükk, 2002), 82.

²¹ Lea **Altnurme**, *Kristlusest oma usuni. Uurimus muutustest eestlaste religioossuses 20. sajandi II poolel* (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2005), 100.

²² Indrek **Pekko**, Katre **Koppel**, „Püha Kolmainus kui Ema-Isa-Laps: uusvaimsus ja luteri kirik“ – *Mitut usku Eesti*. III. Toim Marko Uibu (Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus), 139–166.

USK JA EBAUSK, ELATUD USUND

Siinkohal võib küsida, kui palju on imelistesse sündmustesse uskumine seotud usuga Jumalasse ning kas kõik imelised sündmused ka tõepoolest Jumalast lähtuvad, kuivõrd imed võivad lähtuda nii usust Jumalasse, olles usku kinnitavad nähtused, kui ka esoteerilisest, uuvaimsuse mõjutustega usust üleloomulikesse jõududesse, mis on seotud rohkem maagia kui kristliku usuga. Imetegude kogemises on segunenud usk Jumalasse ja ebausku, maagiline püüd Jumalat teatud viisil toimides enda kasuks töötama panna. On õigeusu teoloogid, kes teevad vahet „tõelistel“ imedel ja ebausul põhinevatel väärimedel (mis võivad tuleneda mh ka deemonitest) ning loevad imede ületähtsustamist Jeesuse õpetuse kõrval „madalama tasemega vaimseks tegevuseks“.²³ Munklikus traditsioonis hoiatatakse, et ülemäärane imedega tegelemine võib muuta inimese uhkeks, tekitada väärkujutelmi ning viia (vaimse) allakäiguni.²⁴

Ebausku määratleb MPEÕK seletav sõnaraamat ilmekalt kui „tühist väärusku olematutesse või loomulikesse nähtustesse, mida võetakse üleloomulike pähe. Ebausku aluseks on usu nõrkus või selle puudumine, aga samuti õigete usuliste teadmiste vähesus, kergeusklikkus ning vaimuliku arukuse puudumine“.²⁵ Gregorius Suure arvates on imest arusaamiseks vaja mõista, millele ime toimumine viitab, mõista selle kristlikku konteksti.²⁶ Vene õigeusu teoloog Pavel Florenski sõnutsi on ebausul põhineva ime ja Jumalast lähtuva ime ainus vahe see, kuidas ime kogeja seda sündmust taipab ja selle sündmusega suhestub.²⁷ Imed on seotud usuga,²⁸ nagu seda

²³ „Miracle“ (Vera Shevzov) – *The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*, 388. Vt ka Vera **Shevzov**, „The Struggle for the Sacred. Russian Orthodox Thinking about Miracles in Modern Age“ – *Thinking Orthodox in Modern Russia, Culture, History, Context*. Eds. Patrick Lally Michelson, Judith Deutsch Kornblatt (Madison: The University of Wisconsin Press, 2014), 136.

²⁴ „Miracle“ (Vera Shevzov) – *The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*, 388.

²⁵ MPEÕK selgitav sõnaraamat http://www.orthodox.ee/orthodic/17_s/sueverie.html, 14.04.2014.

²⁶ Robert Austin **Markus**, *Gregory the Great and his World* (Cambridge: Cambridge University Press, 1997), 65.

²⁷ Pavel **Florenskiy**, „O sueverii i chude“ – *Sochineniya v 4 t., t. I* (Moskva: [s. n.], 1994), 44–69.

²⁸ Shevzov, „The Struggle for the Sacred“, 143.

väljendas Johannes Kuldsuu: „Usk on imede ema.“²⁹ Imesid võib kogeda ka kõige tavalisemate sündmuste juures, aga selliste imede nägemiseks on vaja „treenitud“ silma, seejuures annab usk selliste asjade nägemises kvalitatiivselt uue taseme.³⁰ Tänapäeva uurijad lähevad veel sammukese edasi usu ja ebasu piiri hägustamise suunas, väites, et polegi mõtet püüda tõmmata piiri maagilise ja religioosse vahele, ning soovivad kasutada nn elatud usundi (religiooni) kontseptsiooni.³¹ Elatud usundi kontseptsiooni järgi võib usuline käitumine erineda kiriku õpetusest ja dogmadest, kuid see ei viita veel usu elu pinnapealsusele või usu teisejärgulisusele.³² Tsiteerides üht elatud usundi kontseptsiooni toetajat folklorist Andreas Kalkunit:

Religioonist ei püüta selekteerida maagilisi ja religioosseid praktikaid. [...] Religiooni käsitlemine elatud usundina laseb näha, mismoodi uskliku inimese igapäevaelu vormib religioosseid praktikaid, ja teiselt poolt, kuidas religioon vormib uskliku inimese elu.³³

Andreas Kalkun ja ka teised kasutavad elatud usundi kontseptsiooni setude puhul, aga seda on laialt rakendatud ka teiste õigeusklike puhul, kes ei pruugi teada kiriku dogmasid, kuid on siiski sügavalt usklikud ja täidavad usukombeid südamega.³⁴

²⁹ John **Chrysostom**, „The Homilies of St John Chrysostom, Archbishop of Constantinople“ – *Library of Fathers of the Holy Catholic Church anterior to the division of the East and West*. Vol. IV (London, Oxford: John Henry Parker, JGF and J Rivington, MDCCCXXXIX), 404.

³⁰ Shevzov, „The Struggle for the Sacred“, 142.

³¹ Vt nt Meredith **McGuire**, *Lived Religion: Faith and Practice in Everyday Life* (New York: Oxford University Press, 2008), 185; ülevaadet kontseptsioonist ja selle valesi kasutamist vt Leonard Norman **Primiano**, „Manifestations of the Religious Vernacular: Ambiguity, Power and Creativity“ – *Vernacular Religion in Everyday Life*. Ed. Marion Bowman, Ülo Valk (London, New York: Routledge, 2014), 382–394.

³² Leonid **Heretz**, *Russia on the Eve of Modernity. Popular Religion and Traditional Culture under the Last Tsars* (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 8–9.

³³ Andreas Kalkuni tsiteering: Robert A. **Orsi**, *Madonna of 115th Street: Faith and Community in Italian Harlem, 1880–1950* (New Haven & London: Yale University Press, 2010), XXXI; Andreas **Kalkun**, „Setode elav õigeusk. Elarvamused ja pärimus“ – *Mitut usku Eesti*. IV. Valik usundiloolisi uurimusi. Õigeusu eri. Toim Liina Eek (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2015), 193–223.

³⁴ Nt Kristiina **Tiideberg**, „Võorast usust omausku“ – *Sirp*, 21.08.2015 <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c21-teadus/voorast-usust-omausku/>, 5.11.2015. Sarnast lähene mist on kasutatud ka nt vepslaste puhul, vt Madis **Arukask**, Taisto-Kalevi **Raudalain**, „Autobiographical and Interpretative Dynamics in the Oral Repertoire of a

IMED TÄNAPÄEVA EESTI AVALIKUS RUUMIS

Õigeusklike uskumist imetegudesse on akadeemilisel tasandil vähe uuritud, kuigi inimestel on imetegude kogemusi ja uskumusi hulgaliselt (vt nt Terje Potteri kümme aastat tagasi tehtud konfessionaalselt eristamata raadiointervjuude põhjal läbiviidud kogemusuuring³⁵). Imekogemuste suur hulk on igati mõistetav, kuivõrd Eestis ja selle lähiümbruses (Vene- maal ja Soomes) on imettegevaid ikoone ning kirikuid või kloostreid, kus asuvad ka Eestist pärit pühakute säilmed, kellega seostatakse imetegude toimumist. Kuulsaimad on imettegevad Jumalaema ikoonid Pühtitsa ja Petseri kloostri ning Petseri kloostri püha Nikolai ikoon. Mõnede näide- tena Eestist pärit pühakutest võib mainida Saatse preestermärter Vassi- lit ning uusmärtrid Mihhail Bleivet ja Nikolai Bežanitskit, kelle säilmed asuvad Tartus Jumalaema uinumise kirikus.³⁶ Sageli tuuakse Eestisse „külalisesinejatena“ imettegevaid ikoone naaberaladelt. Need sündmused pälvivad laialdast huvi ka mitteõigeusklike seas ning teated nende kohta ületavad hõlpsasti uudisekünnise. Toon siinkohal vaid ühe näite: kui aastal 2012 toodi Soomest mõneks päevaks Eestisse Jumalaema Kozelštšani imettegev ikoon, käis seda austamas üle 3500 inimese.³⁷ Seda sündmust kajastati laialdaselt,³⁸ kusjuures kirjeldati ka selle ikooni ees toimunud

---

Vepsian Woman“ – *Vernacular Religion in Everyday Life*. Ed. Marion Bowman, Ülo Valk (London, New York: Routledge, 2014), 104–139; Kristi Salve kasutab vepslaste puhul terminit igapäevauusk: Kristi **Salve**, „Vepsa õigeusk: ka metsas võib palvetada“ – *Ümin. Eesti Rahva Muuseumi Seltsi Sõprade väljaanne*, 4 (1997), 153–169.

³⁵ Terje **Potter**, „Räägi minuga inglitest. Raadiosaade ja inglijuttude situatsioonianalüüs“ – *Lemmeleht. Pro Folkloristica. IX* (Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum, 2002), 168–180 (<http://www.folklore.ee/era/nt/PF9/Potter.htm>, 27.10.2015)

³⁶ Vt nt Vladislav **Kumõš** (toim), *Tartu uusmärtrid: Püha piiskop Platon (Kuhlbusch) ning pühad preestermärtrid Mihhail Bleive ja Nikolai Bežanitski* (Tallinn: Püha Issidori Õigeusu Kirjastusselts, 2001).

³⁷ „Soome imettegev Jumalaema ikoon tegi ka Eestis imesid“ – *Meie Kirik*, 18.01.2012. http://www.meiekirik.ee/index.php?option=com_content&task=view&id=2349&Itemid=1, 5.11.2015.

³⁸ Nt „Pärnus austati imettegev ikooni“ – *Pärnu Postimees*, 15.01.2012. <http://www.parnupostimees.ee/702952/parnus-austati-imettegev-ikooni>, 5.11.2015; „Õigeusklike ette tuli imettegev ikoon“ – *Postimees*, 16.01.2012 <http://pluss.postimees.ee/703378/õigeusklike-ette-tuli-imettegev-ikoon>, 5.11.2015. Sarnase sisuga artikleid on veelgi, nt „Tallinnasse toodi Jumalaema uinumise imettegev ikoon“ – *Delfi* 29.03.2013 <http://www.delfi.ee/news/paevauudised/eesti/fotod-ja-video-tallinnasse-toodi-jumalaema-uinumise-imettegev-ikoon?id=65894692>, 5.11.2015.

imetegusid, millest vähemalt üks jõudis ka televisiooni.³⁹

Järgnevalt kirjeldan oma uuringu käigus kuulnud imetegude kogemusi ja nendega seotud uskumusi.

MATERJAL JA METOODIKA

Artikli aluseks oleva originaalmaterjali kogusin poolstruktureeritud intervjuude abil ajavahemikus september 2012 – mai 2014. Informandid on õigeusu kiriku (nii EAÕK kui ka MPEÕK) eesti keelt kõnelevad vaimulikud ja koguduse liikmed. Kokku osales uuringus 57 inimest: 35 koguduse liiget ning 22 vaimulikku ja nunna (vt tabel 1), vanuses 22–89 aastat. Kolmandik informantidest oli õigeusklikest perekondadest, ülejäänud olid hilisemad pöördujad. Informantide sidumine mingi geograafilise piirkonnaga oli raskendatud, sest enamik inimesi, kes on nooremad kui 60 aastat, ei ela enam seal, kus nad on sündinud ja/või kirikuga liitunud. Lisaks ei ole hilisemate pöördujate puhul oluline mitte nende geograafiline päritolu, vaid see, kus ja kellelt nad on oma õigeusualased teadmised omandanud.

Tabel 1. Uuringus osalenud informandid

	Mehed	Naised	Kokku
Koguduse liikmed	8	27	35
Nunnad		1	1
Vaimulikud (diakonid ja preestrid)	21		21
Kokku	29	28	57

Artiklis on vaimulike anonüümsuse tagamiseks antud nende vanus kümne aasta täpsusega. Vaimulikele on viidatud tsitaadi järel sulgudes tähega „V“.

Intervjuus küsisin, kas informant usub inglitesse, pühakutesse ja imettegevatesse ikoonidesse ning kas temal või ta lähedasel tuttal või pereliikmel on isiklik imekogemus, mida võetakse tõesena ja mille toimumist ei panda kahtluse alla.

³⁹ <http://www.reporter.ee/2012/02/06/imettegev-jumalaema-ikoon-pani-elutu-jala-lii-kuma/>, 5.11.2015.

Andmeid analüüsisin kvalitatiivse sisuanalüüsi abil. Analüüsi käigus kategoriseerisin andmed induktiivselt. Minu uuring baseerub mittejhuslikul ning mitte-esinduslikul valimil, mistõttu ei too ma tulemustena üldjuhul ka täpseid arvulisi näitajaid, vaid osutan üldistele suundumustele ning keskendun vastuste varieeruvuse määrale.

TULEMUSED

1. Imetegudesse uskumine

Jagasin intervjuueeritud inimesed nelja kategooriasse selle alusel, kas ja kui veendunult nad imetegudesse (pühakutesse, (imettegevatesse) ikoonidesse või (kaitse)inglitesse) usuvad. Esimesse kategooriasse kuuluvad inimesed, kellel on kas endal või nende lähedasel kogemus, mille toimumist nad usaldavad. Siia alla kuulusid ligi pooled vastanutest. Teine kategooria on inimesed, kes usuvad või väidavad end uskuvat, aga kel endal imekogemust ei ole. Siia kategooriasse kuuluvad pooled vastanutest. Kolmandasse paigutasin inimesed, kes ei tea või kahtlevad, kas usuvad, või ei ole see nende jaoks oluline teema, mille üle mõelda, või jäeti küsimusele lihtsalt vastamata. Neid oli vastanutest mõni üksik. Vastamata jätmise põhjuseid võib olla mitu, kaasa arvatud imeteo intiimne tähendus, mille taga võib olla isiklik kogemus, mida ei soovita jagada, niisiis ei saa selle kategooria alla kuuluvaid inimesi automaatselt pidada ei uskujateks ega ka mitteuskujateks. Viimane kategooria on need, kes imetegudesse ei usu. Neid oli vastanutest vaid üks.

Küsitletud informantidest valdav enamik uskus imetegusid. Oli neid, kes uskusid ainult ühte tüüpi imetegusid: neid, kes uskusid imettegevatesse ikoonidesse, aga mitte pühakutesse ega inglitesse; neid, kes uskusid ingleid, aga pühakuid mitte, või vastupidi, usuti pühakuid, aga mitteingleid. Kui inglitesse mitteuskumine oli pigem seotud sellega, et teema polnud inimese jaoks oluline ja selle üle poldud lihtsalt mõelnud, siis pühakutesse uskumine tekitas mitmes küsitletus kõhkusi. Oli mitu vastajat, kes ei teadnud, kas uskuda või mitte: „*Nojah, räägitakse [inglitest ja pühakutest], aga ma ei tea. Vat ei tea.*“ (N, 89)

Oli vastajaid, kel endal polnud isiklikku kogemust, aga nad ei välistanud, et teistega või ehk kunagi tulevikus ka nende endiga võivad imed toimuda: „*Ikka topin oma näppe, kuhu vaja toppida ja kuhu toppida saab.*“

Ma ei saa seda tegemata jätta, kuigi ma pole veendunud, et see kindlasti aitab. Ikkagi usun, et on olemas võimalus [et midagi juhtub].“ (N, 42)⁴⁰

Pühakutesse mitteuskumise kohta öeldi sageli, et see teema on võõras või selles regioonis pole see kombeks. Üks informant ütles, et pühakute austamine on talle lausa vastik, aga tema jaoks oli õigeusk pooleldi sunnitud valik abikaasa poolt. See informant oli tõrksalt meelestatud nii mõnegi õigeusu tõekspidamise või kombe suhtes, mis olid tema jaoks mõistematud ja kiriku või pere poolt peale surutud kohustuslikud kompetäitmised: „Pühakute säilmete austamine on mulle vastumeelne ja vastuvõetamatu. [Mul] pole traditsiooni pühaku poole palvetada, ei oskagi seda teha.“ (N, 31)

Peale nende, kes polnud veendunud, kas imeteod toimuvad või mitte, oli ka neid, kes ütlesid, et nemad imetegused ei usu või siis pole nad nende teemade üle mõelnud. Neist üks (84-aastane naine) ütles, et pühakud, inglid ja ikoonid pole tema jaoks lihtsalt olulised teemad, kuigi ta samas uskus nt eestpalvete üleloomulikku mõjusse.

Nagu öeldud, siis inimesi, kes üldse imetegudesse ei uskunud, oli minu valimis ainult üks: „Mina ei usu. Mina neisse [inglid, ikoonid, pühakud] ei usu. Siin on meil ju UFOd ja⁴¹, aga mina neisse ka ei usu.“ (M, 52)

2. Isiklik või lähedase kogemus

Sugugi mitte kõik informandid ei rääkinud oma isiklikest kogemustest. Mitterääkimine ei tähenda, et inimesel pole kogemust, vaid et sellest ei soovita või ei osata rääkida. Mitterääkimine võib olla tingitud ka meie kultuurist, kus imetegu ei pruugita näha igapäevaelu loomuliku osana ja imetegused kogevoid inimesi võidakse imelikuks pidada. Mitu inimest vihjas, et neil on kogemus, aga sellist kogemust ei jagata, eriti mitte võõraga, see justkui võtaks sellelt kogemuselt tema jõu ära, ime lakkaks olemast, kui teda teistele näidatakse: „Ma olen püüdnud võimalikult vähe inimestega rääkida imedest, [---], ma arvan, et see on üks väga isiklik ja eriline [asi].“ (N, 52)

⁴⁰ Kaks aastat pärast intervjuud kirjeldas sama informant, kuidas ta oli suure tüliga abikaasast lahutamas ja nad mõlemad abikaasaga hakkasid tundma suvalistes kohtades suvalistel ajahetkedel müüri lõhna ning ta seostas seda kaitseingli tegevusega. Imeline lõhn kadus, kui nad mehega ära leppisid.

⁴¹ Tegu on piirkonnaga, kus „dokumenteeritult“ on UFOsid kohatud ja neist ka telesaadeteid tehtud.

Imetegude kogemuste kirjelduste kategoriseerimisel liigitasin inglid omaette rühma ning pühakud, nende säilmed ja ikoonid teise. Sellisel jaotusel on pragmaatiline põhjus – ikoon ja pühak on midagi materiaalset, „siit ilmast läbi käinut“, nende kaudu nähakse üldjuhul toimivat Püha Vaimu. Ingel on füüsiliselt ebamäärasem, mitte meie maailmast, kuid see-eest usutakse tal olevat inimestega väga lähedane ja isiklik suhe ning teda ei seostata üldjuhul Püha Vaimu toimimisega.

Omaette kategooria on karistaja-Jumal, kes mingitest reeglitest üle-astumise eest karistab. Karistus ei ole seotud eshatoloogia või patu kontseptsiooniga, vaid pigem nähakse Jumalat selles kontekstis kui kohest kohtumõistjat, kes nuhtleb inimest tema üleastumiste eest. Need kategooriad ei välista üksteist. Näitena võib tuua ilmutuse saamise pühaku kaudu, millest loetakse välja sõnum Jumalalt. Kuna sel juhul oli sõnumi vahendajaks pühak, siis käsitlen ma neid eraldi sõnumitest, mis on saadud otse Jumalalt, ilma vahendajata. Sageli ei oskagi inimesed öelda, mida nad täpselt kogesid ja kuidas seda kogemust tõlgendada (nt ei tehta sageli vahet (nime)pühakul ja (kaitse)inglil), seega on kategooriad tihti kattuvad.

2.1. Imeteod seoses pühakute või nende säilmetega või (imettegevate) ikoonidega

Pühakute ja ikoonidega seoses on inimestel rikkalikult imelisi kogemusi. Üks klassikalisi, juba Vana Testamendi ajast tuntud mõjusid on imeline tervenemine tänu pühakutele või nende säilmetele. Mullegi kirjeldati mitut imelise tervenemise juhtumit:

Uspenskis viisin küll alati küünla Jumalaemale ja Nikolaiile. Palusin seal südamest tervise pärast. Kui ikka südamest palvetad, siis saavutad kontakti ka. Kord haiglas, mul oli puusaliigese proteesimine [---]. Mäletan, et kogu südamest palusin Nikolaid, [et see protees mul pidama jääks] ja mul oli hõbekett kaelas, see läks tulikuumaks [ja puusaliiges jäi püsima ka]. Pärast alati tänasin Uspenskis Nikolaid. (N, 64)

Teine informant kirjeldas, kuidas vaimulikult saadud säile tema vanda hoidis:

[Vaimulik N] andis mulle püha Mihhaili väikse luukillu, [metallikunstnik M] tegi sellest kullast kaelahte. [Vähihaige vend] kandis seda ööl ja

päeval kaelas. Kui ta haiglasse sattus, võeti see tal kaelast ära [sel ööl, kui ta suri]. Ma usun, et see ikka teda hoidis ja kaitses. (N, 43)

Ka ikoon võib imeliselt tervendada. Allpool on kirjeldus, kuidas imeline tervenemine toimus vahendaja kaudu ning ikooni austaja ei puutunud ikooniga ise vahetult kokku:

[...] võtsime mõned koguduse liikmed kaasa ja läksime Pärnusse, kui soomlased tõid siia imettegeva ikooni⁴². [...] seal oli üle 2000 inimese ja me seisime nagu sõdurid selle ikooni ees, et seda ära ei pressitaks. Pärast tulid artiklid, kus siis üks halvatu, kes käis pidevalt teraapias, arst teda aitas, see arst tuli imettegeva ikooni juurde, see arst austas seda, see arst läks pärast tema juurde, võttis talt ümbert kinni ja raksutas teda natukese ja see mees hakkas kõndima! [---] Ja nii need noored ja keskealised sellest õpivadki. Jutud lähevad laiali ja niimoodi nad... Siis me räägime, millised imed on juhtunud, [---] Inimesed, kui nad Jumalat armastavad, kui nad ise isiklikult pole midagi kogunud, siis nad usaldavad sind, kui sa talle räägid. [---] See [imeteod] ei suurenda nende usku ega vähenda ka, inimene vajab isiklikku kogemust. Ja kui inimesel on isiklik kogemus, siis seda ei võta talt keegi kunagi ära. Kõik võivad öelda, et see on vale ja sa mitte tuhkagi ei tundnud, aga inimesel on see olemas ja see jääb. Siin ma püüan teoreetilisi juttusid ja praktilist elu kuidagi neile lähemale tuua ja siis ütlen, et minge kloostritesse, võtan neid kaasa, et nad ise ka midagi isiklikult kogeks. (V, 50–60)

Teine sageli kirjeldatud kogemus on eriline tunne säilmete või ikooni läheduses. Seda on raske edasi anda, sest see kogemus on inimese jaoks justkui väljastpoolt tavalist maailma või, nagu seda väljendas üks vaimulik (40–50-aastane), väljaspool inimese viit meelt. „Usun [pühakute säilmetesse] ja kogemus on ka. Püha Sergiga, Rakveres on tema säilmed. [---] ime-lik ülevoolav rõõm, mis on tulnud, see on täiesti seletamatu.“ (V, 20–30)

Lisaks erilisele tunde kirjeldati ka imelise kiirguse, valguse, energia tulvamist säilmetest või ikoonist, nt Kuressaare Nikolai kiriku imettegeva Jumalaema ikoon kiirgavat teenistuste ajal. Säilmete või ikoonide lähedus võib tekitada nii rõõmu kui ka hirmu, isegi füüsilisi vaevusi:

Käisin siin [Uspenski] katedraalis ja vaatasin. [---] Ma hakkas alati värisema, see on pigem nagu selline hirm, ma nagu kardan neid hästi palju,

⁴² Jumalaema Kozelštšani imettegev ikoon, vt viited selle sündmuse kohta eestpoolt.

ma tunnen, et seal on mingi energeetika, see on nii suur ja püha asi, et ma ei saa neid säilmeid eriti kaua vaadata ja austada [---] ... see on meele-
tult selline ... et mina kardan seda [hää! hakkab värisema]. [---] Ma ei ole
kunagi mõelnud, miks see [pühaku säilmed] mulle nii hirmus ja eemale-
tõukav tundub. Ma tunnen end hästi [peale säilmete austamist], aga sel
hetkel ma tunnen end sellise [hirmununa]. Sa tunned, kuidas see õhk
sinu ja selle säilmete vahel on nii paks või kuidagi, ja sa tunned, et kui sa
tahad natuke edasi liikuda, siis sa pead end paksust seinast läbi murdma.
(N, 23)

Ma käisin Athose saarel kunagi. Ma olen ennegi käinud seal pühadele
säilmetele suud andmas, aga siis ühel korral oli niimoodi, et andsin suud
pühadele säilmetele, ja pärast seda mul oli tegemist, et oma teadvust alles
hoida. Ma pidin teadvuse kaotama. Pea hakkas ringi käima, pidin täitsa
ära minestama, selline tunne oli, huvitav, et süda läks isegi nagu pahaks.
Ma ei saa aru, miks see oli, aga niisugune füüsiline reaktsioon toimus. Ma
ei oska seda seletada. [---] Sisemiselt ma võibolla saan aru [mis toimus],
aga ma parema meelega ei räägiks sellest praegu. (V, 40–50)⁴³

Paljudel juhtudel kirjeldati ka erilise sideme tekkimist mõne ikooni või
pühakuga, tunnet, nagu suhtleks elavaga ja mitte ammu surnud inimese
luude või puutükiga.

Mitte iga ikoon ei jäta sinusse tunnet. [Kui ma] Petseris käin, siis seal on
imettegevad ikoonid. Lased ikoonist silmadega üle ja tunned, et see on
õige, siis jääd sinna seisma ja lased palve teele, ikka usud, et see aitab. [---]
Imettegevatesse ikoonidesse usun, ei oska öelda, kas nad on mind aida-
nud, aga kui sa mõne [imettegeva] ikooni ees seisad, siis see kuidagi mõjub.
Käisin Soomes ühes kloostris ja ma lihtsalt jäin selle [imettegeva] ikooni
ette seisma, see nagu lummas ja ma ei saanud sealt tulema. Jäin sügavalt
vaatama ja oli tunne, et see pole mitte pilt, vaid elav asi, kellega ongi silm-
side. Iga asjaga ei teki sellist tunnet. (N, 43)

Üks informant kirjeldab, kuidas ta ikoonidega lausa verbaalselt suhtles:

Ma olin Essexi kloostris. Olin pimedas palvesaalis ja mida mu silmad
näevad – üks ikoon ütleb mulle, Jumalaema ikoon, et jää siia, see on
sinu kodu. Niimoodi kutsus kloostrisse. [...] Sellel samal aastal mu prees-
ter saatis mu Pühtitsa kloostrisse. Ja seal juhtus täpselt sama lagu. Jälle

⁴³ Märkimist väärrib tõik, et kaks viimast tsitaati pärinevad ühe perekonna liikmetelt.

kutsus üks ikoon mind, kloostrisse. [...] Selsamal aastal oli ka kolmas juhtum. Mõlemad need [eelmised ikoonid] olid Jumalaema ikoonid, aga siis oli üks mitmikikoon Väraska kirikus, mis hakkas mind jälle kõnetama. Üks [ikoon] oli Eelija taevasseminek ratastega, see oli selline riisaga kaetud ikoon, ja see jälle kõnetas mind, et ma kloostrisse peaksin minema. (N, 42)

Selline ikoonide elus olemine võib hirmutav või ehmatav olla:

Ikoonide puhul on minu meelest väga hirmus vaadata ikoonil kujutatud pühakute silmadesse. Mina olen seda kogu aeg vaadanud ja mina näiteks ei suuda seda kaua vaadata, sest mul tekib selline tunne, nagu keegi vaataks mind kohe (--) või see asi nagu hakkaks elama. See on pigem nagu austusväärne hirm, pigem aukartus kui hirm. (N, 23)

Sageli räägiti, et pühakuid usutakse elus olevat ning nendega suhtlemist peetakse tavaliseks asjaks. Eriti vaimulikelt kuulsin hulgaliselt kirjeldusi pühakutega suhtlemisest. Näiteks kirjeldas üks vaimulik (30–40-aastane), kuidas ta läheb pühakuid austama, justkui läheks neile külla, ja see tekitab temas toreda tunde. Üks teine informant kirjeldab sama:

[Üks kloostriülem] kummardas Tartus Mihhaili ja Nikolai säilmeid ja vot seda pilti oleks pidanud nägema! See oli rõõm Pühas Vaimus, nagu väike laps, [ta] sõna otsese mõttes hüppas rõõmust. Ta rõõmustas Kristuses. (V, 30–40).

Huvitav on, et pühakute toimimine ei ole oluline mitte ainult üksikisiku tasandil, vaid neile omistatakse teatud rolli ka Eesti ühiskondlikus elus, nt on meil vähemalt osaliselt tänu nende kaasabile mitu õppeasutust:

Mul on kogemus, ilmutus. Võibolla tänu sellele ilmutusele, imeteole, ma üldse täna siis istun. See muutus mingi moment isegi minu elu mõtteks, missiooniks lausa. See oli see, kuidas ma kogesin piiskop Platonit. [...] Ma leidsin koristustööde käigus tema ausamba, mis oli märtsipommitamise ajal purustatud [...]. Viis aastat hiljem ma selle taastasin ja mis viis seleni, et aastal 2000 ta kanoniseeriti. [...] Platoni missioonist kantuna me taastasime [Tallinna Issanda Muutmise] kiriku, sellest kantuna on meil kirikukeskus [EAÕK kirikukeskus Wismari tänaval, kus asub ka Püha Platoni seminar], jne jne. Selle missiooni kogemine ja kandmine on minu jaoks üks suur ime. (V, 40–50)

Pühakud on väga suur reaalsus. [---] Meie koolgi on olemas ainult tänu pühaku toimimisele. [---] Pühakud on rohkem elusad kui meie. [---] Kindlasti usun pühakutesse. Vahel on olnud mingeid õnnestumisi pühakutega seoses, et kohe tahaks minna ja võtta pühakul kuuest kinni ja teda nii väga tänada selle eest. (N, 43).

Kirjeldusi imeliste kogemuste kohta on hulgaliselt ja paljud neist, nagu ka eespool kirjeldatud, on seotud Eesti märtrite või ikoonidega. Mitu kirjeldust on uusmärtrite Mihhaili ja Nikolai säilmete avamise ja piiskoppide pühitsemise aegsete teenistuste (2009. a alguses) kohta. Kõik, kes neil sündmustel ise kohal viibisid ja kellega mul õnnestus sel teemal vestelda, kinnitasid nagu ühest suust, et seal toimus midagi erakordset. Allpool paar kirjeldust selle sündmuse kohta.

Minu abikaasa oli Tartus, kui Nikolaid ja Mihhaili võeti välja, kui oli see põrandaparandus. [---] Oli väike teenistus ja ... Ta [abikaasa] ütles, et see oli nii imeline, see oli nii hoopis teistmoodi, sa ei suhtu neisse kui mingitesse laipadesse või surnutesse, see on hoopis teine asi. Ja mina õnneks olin kohal teine kord, kui oli suur meie piiskoppide pühitsemine, kui neid riie-tati, siis ma olin kohal. See ikka puudutab sind vaimselt, see Püha Vaim on nii kohal, et õhk on paks täitsa sellest. Sa tõesti järsku saad aru, et sellist lineaarset aega ei ole, et see on kõik üks, sina, nemad, kirik, kõik koos! Need on toredad hetked. (V, 50–60)

Aga mul oli üks kogemus, Tartus, uusmärtrite puusärkidesse panemisel. Üks inimene, kes tuli meile luterlusest, läksime temaga säilmete juurde. [---] Ma ütlesin, et sa oled nüüd õigeusklik, tee ristimärk ja anna suud käele. Ta oli jahmunud. Ütles, et ta suudleb risti, mis tal [märtril] käes on, aga ma käskisin ikka kätt suudelda. Ma nägin, kuidas ta võitles endaga, see oli nagu langevarjuhüpe tema jaoks. Pärast, kui ta oli huuled vastu pannud, oli ta täiesti šokis, see oli nagu elektrilöök tema jaoks. Pärast seda see inimene muutus. Tal ei olnud enam ühtegi probleemi. (V, 40–50)

Sama sündmusega seoses kirjeldas üks informant juhtumit, kuidas talle tundus, et pühak pani ta käituma viisil, mis ei tundunud alluvat tema enda tahtele:

Oli piiskoppide pühitsemine Tartus. Enne vahetasid piiskopid pühakutel riideid. Meie olime ka seal. Mina tegin pilte. Ja ma kustutasin need pildid ühe hoobiga ära! Ma lihtsalt seisin seal kirikus ja tegin tok-tok-tok ja

kustutasin need pildid ära! Ma ütlesin pärast, et näed, pühakud võibolla ei tahtnud olla nii alasti, ilma riideteta meie ees.“ (N, 52)

Kokkuvõtteks võib öelda, et ikoonide ja pühakutega suhtlemine ja nende juures millegi erilise tundmine oli minu küsitletud õigeusklike seas pigem reegel kui erand.

2.2. Imeteod seoses (kaitse)inglitega

Inimestel on hulgaliselt kogemusi, mida nad seostavad (kaitse)ingliga, kuigi tihtilugu ei püütagi määratleda, kas selles olukorras aitas ingel või Jumal või hoopis surnud esivanemad, keda usutakse nende eest palvetavat ja seega nende elu mõjutavat. Neid kogemusi oli laias laastus kolmesuguseid: ingel päästab inimese mingist õnnetusest või isegi surmast, muudab kuidagi sündmuste käiku või siis saadab ingel mingi sõnumi või vahendab seda.

Mulle kirjeldati mitut surmast või väiksemast õnnetusest päästmise kogemust:

Ma olen täiesti veendunud, et kaitseinglid on olemas. Jumal või kaitseingel on mind mitu korda surmast päästnud. Panime kord miini lõkkesse. Ootasime, et pauk tuleks. See ei lõhkenud ja ma hakkasin lõkke poole jooksuma, et miini välja võtta. Selja taga oli potisinine taevas ja siis lõi välku, kaks s-kujulist välku oli, vaatasin veel selja taha ja siis käiski kõmakas, muda ja kive lendas. Vat poleks ma seda välku vaatama jäänud, oleks täpselt lõhkemise ajaks lõkke juurde jõudnud.“ (M, 48)

Hüppasin täis peaga põhja, kaelaluu sodiks. Tulen veest välja, sõber teeb kaelamassaaži. Järgmine päev jalutan traumapunkti. Seal lähevad arstid näost valgeks: kuule mees, sul on ju viies lüli täiesti pulbriks! Võis ka nii juhtuda, et kuna ma hüppasin vette nii, et mu keha oli sirgelt, kael ei olnud nurga all, löök tuli otse pähe. Oleks kael kaldu olnud, oleks löök selgroo murdnud, nüüd tuli löök otse, luu ei liikunud, lihased läksid automaatselt paiste, mis hoidis luutükke ümber kaelaluu koos. Võib leida ka füüsilised, reaalsed põhjendused, miks ma ei jäänud ratastooli, aga samamoodi võib öelda ja mina seda tunnetan, et kaitseinglid olid käed valusad minu hoidmisest. (V, 30–40)

Inglite kohta arvati, et nad võivad ka muul viisil sündmuste käiku mõjutada, aidata. Näiteks üks informant rääkis juhtumist, kus kaitseinglid ilmusid füüsiliselt kohale:

Mul on mitu tuttavat, kes on neid [ingleid] näinud. Kirjeldanud [neid] nagu pikad ja peenikesed, kuju on ka, aga pole päris inimese moodi, natuke mehe moodi, aga sugu pole. [Nad] kaitsevad ja valvavad. Oli juhtum, kui tuttavad käisid ühe naise juures haiglas tema eest palvetamas. Naine oli intensiivis ja seal ei oleks tohtinud üldse olla, aga nad olid seal 30 minutit ja keegi ei seganud neid, kuigi muidu käidi kogu aeg edasitagasi. Olid pool tundi rahulikult ja palvetasid tema eest. Kui välja tulid, siis üks [neist] ütles, et nägi, et ukse juures seisid kaks inglit ja valvasid. Seda ma usun küll. (N, 48)

Inglite kohta usuti ka, et nad võivad olla sõnumi saatjaks või vahendajaks, suunata inimest mingil viisil käituma, mille kohta inimene tunneb, et see ei ole tema enda mõistus või tahe. Näiteks kirjeldas üks informant, kuidas ingel teda tema kasuema surivoodi juurde juhatas:

[on olnud juhuseid,] kus keegi on nagu juhendanud või juhtinud. Kui kasuema suri, siis tundsin, et pean kohe koju minema. Läksin haiglasse, saime viimased sõnad veel rääkida. Nagu oleks keegi mind suunanud. Keegi juhib, keegi kusagil on, kaitseingel või ... Kaitseingel ikka peab olema, teisiti ei saa. Tavalise tegevuse jätab pooleli ja lihtsalt lähed, keegi ikka suunab. (M, 72)

Teine informant leidis, et keegi on teda elus juhatanud, aga, nagu eespool ka mainitud, siis ta ei vaeva oma pead üleliia sellega, kes see täpselt oli, sest tegelikult on siiski Jumal see, kes hoiab ja kaitseb, kuigi ta võib seda erinevate vahendajate kaudu teha:

Titena ristimine ja vanaema palved teisest ilmast ja minu kaitseingel suunasid mind väga selgelt [vaimuliku elukutse valikul]. See ei ole ainult elukutse valikul, vaid seda juhtimist olen ma tundnud [ka muudes olukordades] väga selgelt. Mis see on siis, kas kaitseingel või esivanemate palved, või vanaema, kes teisest ilmast ka aitab, see võib ka kõik koos olla. Seal ei pea mingit vahetegemist olema. (V, 40–50)

Kohtasin ka esoteerikamaigulisi uskumusi, mida kuulis sagedamini inimestelt, kelle õigeusklikud vanemad olid edastanud neile teadmised õige-

usu traditsioonidest, kuid mitte teoloogilist usuõpetust, nii et nende inimeste usulised teadmised pärinevad väljastpoolt peret ja kirikut.

Kaitseinglisse ma usun. Ma olen lugenud, mütoloogiast, mis need märgid siis on, et kaitseinglit ära tunda. Kui sa näed sulge kusagil, mis lendab sul toas või, no see on kuskilt loetud, aga ma olen seostanud seda, et see tähendab, et kaitseingel on kusagil ligidal, liigub. Nihukesi märke ma pean tähtsaks ja tean, et need on olemas. (N, 57).

2.3. Jumal vastas palvele, täitis palve, ilmutus või sõnum Jumalalt

Intervjuudest tuli sagedasti välja, et inimesed usuvad end Jumalaga suhtlevat, usuvad, et Jumal vastab inimeste palvele või saadab neile infot, mille saamist inimene ei oska muul viisil seletada, kui et „ju ta Jumalalt pärit on“. Jumalat usutakse inimesega suhtlevat erinevatel viisidel. Usutakse, et Jumal täidab inimese soovid ja palved. Näitena võib tuua mitu inimest (nii meest kui ka naist), kes usuvad, et nende lapse saamise või elukaaslase leidmise juures on Jumala käsi mängus.

[---] ma leidsin endale sellise mehe, keda ma olin palvetanud lapsepõlvest peale [---], kuidas sa palvetad Jumala poole ja ütled, et tahan, et ta oleks meremees ja tahan, et ta oleks selline ja siis kõik need vaimsed ja sisemised ja välised omadused millegipärast saavad äkki täieks ja sulle ilmubki see inimene. Ja see tuleb sinu jaoks täiesti ootamatult. Ja ma ei oska seda tõesti teistmoodi võtta kui palvete vastust. [---] [Ma] pöördusin püha Nikolai ja teiste pühakute poole, et nad palvetaksid Jumala ees selle teema asjus [lapse saamine], ja tõesti, nii see läks. Ja kui ma nüüd jäin last ootama, siis ma sootuks imestasin, et kuidas see nüüd veel sai juhtuda? Väga armsasti on Jumal kuulda võtnud neid „primitiivseid“ asju mu elus. (N, 42)

Jumalat usutakse saatvat inimesele teate mingi sündmuse kaudu ja seda nimetatakse sageli jumalikuks ettehooldeks. Siin sõltub palju tõlgendajast, kes sündmusest Jumala sõnumi välja loeb. Mitu vaimulikku kirjeldas, kuidas Jumal on neid juhtinud nende vaimulikute leidmisel, aga ka ilmi-kud usuvad, et just Jumal tõi nad õigeusu kirikusse.

Aga minuga juhtus selline kummaline lugu, et mul oli selge märguanne Jumalalt [olukorras, kus informant kõhkles, kas valida õigeusu vaimuliku

tee või mitte]. See oli seotud imelise tervenemisega. Mul oli üks viga küljes. Õigeusu kloostris, Petseri kloostris, ma vabanesin sellest [haigusest] [---], selles mõttes ime, et ma läksin haigena sinna ja tulin tagasi, olin täiesti terve. (V, 40–50)

Jumal võib end ka füüsiliselt ilmutada. Minu intervjuudes olid mõned visuaalsete ilmutuste kirjeldused, kus kohtuti kas Jumalaema või Jeesuse endaga või nähti midagi muud, mis tundus füüsiliselt olemas olevat.

Mul oli suur õnnetus elus. See oli nii raske, et ma tundsin, et ma kukun, ma kukun kaevu põhja. [---] Ma läksin pikali ja ma tundsin, et see [kurbus] saab mu kätte. See on nagu kivi, ma kukun kaevu põhja, sügavasse kuristikku. Alt kuristikust tuli aga teine samasuur kivi vastu, mis lõi mu kurbuse kivi välja ja mind valdas selline suur rõõmupahvak. Siis ma nägin reaalsuses Jumalaema. See oli sinises toonis, suur soojus ja valgus, ma hüppasin püsti ja ma saingi temaga kokku. Sellest ajast ma suhtlen temaga, see on väga eriline side. Ma sain temaga füüsilise kontakti. [---] Minu ees avanes suur osa maailmast, mida ma enne ei teadnud, ilusad ja armsad asjad hakkasid peale seda tulema. (N, 36)

Kui ma kord kartes koju läksin, siis ilmus mulle... kõndis minu kõrval keegi. Ma olin juba jõudnud koju, see põhihirm oli ära, ja siis minu kõrval kõnnib mees, kes oli nagu Jehoova tunnistajate raamatust välja lõigatud. [...] Ta oli alt narmastega sellises pikas tuunikas. Ma üldse ei oodanud, ma ei mõtelnud Jumalast, ma ei teinud mitte midagi, ma olin suvalises kohas, kohe koju jõudmas, prügikastide juures. Üldse mingit auväärset kohta ei olnud. Siis ma vaatan, keegi kõnnib mu kõrval – sandaalidega. Vaatan neid, hakkas [niimoodi alt ülespoole vaatama], aga silmadeni ei jõudnud, nagu ei näinud. Ma vaatasin lihtsalt – ah, Kristus on minu kõrval. Ta ütles, et ära karda, ma olen alati sinu kõrval. Mina mõtlesin, et no vaat siis, Kristus ütles mulle, et on alati minu kõrval. Ja siis 15 minutit hiljem, kui ma magama läksin, siis mul jõudis kohale [mis juhtunud oli]. Siis ma sain aru, et Jumala imed on nii tavalised, et ta apelleeribki sellele, see on hästi loomulik, üldse ei pea [imeteo sündimise ajal] trummid põri-sema. (N, 42)

Oli ka paar inimest, kes uskusid, et Jumal saatis neile teate unenäo kaudu, nt informant, kes kirjeldas oma isa unenägu ja muid märguandeid, mis küüditamist ennustasid:

Isa tajus kogu aeg mingit ohtu [Stalini aeg, perekond põgenes Petserist, kõik, kes maha jäid, lasti maha]. 1949. aastal, minu sünnipäeval, 20. märtsil, ja üle põranda jooksis sihukene rott. Mulle kingitud nukuga isa tappis selle roti ära. Öösel nägi ta nii kohutavat und – need olid märgid, ta ütles, et juhuslikku ei ole mitte midagi, märke tuleb tähele panna. Hommikul oli isa väga tujust ära, nagu ema mäletab, ja siis teine päev veel. Siis [isa] ütles, et paneme asjad kokku ja lähme ruttu siit ära. Ja 25. märts hakkas suur küüditamine. Kuidas ta seda tajus, seda ei tea keegi ütelda. (N, 69)

2.4. Karistaja-Jumal

Karistaja-Jumala kogemused pärinesid minu intervjuude põhjal eranditult Setumaalt. Intervjuudest selgus, et uskumus karistaja-Jumalast on sealkandis laialt levinud olnud ja alles praegune 40-aastaste põlvkond ja nooremad hakkavad seda unustama. Karistaja-Jumala kogemusi räägiti mulle kahesuguseid: Jumal karistas mõnd konkreetset inimest ja samal ajal võis ka kaitsta õiglast või sekkus Jumal mingil muul viisil tegevuste käiku.

Jumala karistusena kirjeldas üks informant juhust, kus Jumal põletas maha liiakasuvõtja ebaausal teel kogutud vara, aga samas hoidis ausaid ristiinimesi, kes end pühaku kaitse alla usaldasid:

Ei mäleta, kas see oli suvistepüha või, igatahes oli suur kirikupüha. Ega ta suurem asi inimene polnud [juttu on ühest konkreetsest inimesest], võttis vaestelt ja pidas viinamonopole ja kui ikka Jumal matsu pani, poolteist miljonit [krooni] oli vastu taevast. 45 minutiga kolmest majapidamisest ainult tukid järele, kõik põles tuhaks! Ja siin venelased, kes olid usklikud, elasid siinsamas taga [liiakasuvõtja naabrid], ja sealsamas oli ka heinaküün. Nood töid ikooni välja, see oli vist Nikolai, kelle nad välja töid, ja keeras tuule ära. Ma nägin, kuidas vanainimene seisis sealsamas ja hoidis ikooni [näitab, kuidas vanainimene hoidis ikooni enda ees ettesirutatud kätel], küün oli allatuult, ja tuule keeras teisele poole (M, 48)

Sama inimene rääkis veel ühe juhtumi:

Ma tean, et need mehed, kes mu juures kolm korda vargil käisid, neist ainult üks on veel elus, ülejäänud Jumal löi mätta. Nii lõppes nende tee, kolme aastaga. Neil oli kuriteoregister väga suur, lõpp oli neil väga kurb. Jumal karistas neid vargaid.

Teine informant kirjeldas, kuidas hirm Jumalasse oli tema lapsepõlves tiheidalt seotud ebausuga ja see oli igapäevaelu ja kasvatuse lahutamatu osa:

Kirikuõpetaja käis meil kodus. [...] Siis tegi lell ukse lahti, et seal toas on ka ikoon ja sinna tuli ka minna. Kirikuõpetaja ei näinud astet, pime oli, ja kukkus pikali. Kõik, kes toas olid, olid turtsatanud naerma. See oli nii koomiline lihtsalt. Mis tagajärjed olid olnud. No tõusis püsti ja luges oma palved ära ja läks minema. Aga vanaema jäi kurdiks, isa ja ema murdsid jalad, mõlemad, üks kauplusest tulles, teine auto pealt maha hüpatas. [...] Seda meenutati meile kogu aeg ja mina lapsena mõtlesin, et kirikuõpetaja on üliinimesed, peale seda juttu oli hirm, et kui naerad vales kohas, saab kohe karistada. See ebausk käis rohkem kaasas kui usk ja sellise ebausuga ka kasvasin üles. Mul käivad praegu veel judinad, mõtle, kui jube see oli lapsepõlves! [...] Jumal ongi nagu karistav organ, see käis lapsepõlves kaasas. Samas õpetati ka, et kui on midagi halvasti, siis loe meieisa palve ja siis Jumal aitab. (N, 43)

Jumalat usutakse sekkuvat ka muudesse Jumalat teotavatesse tegevustesse. Selle kohta kuulsin vaid ühe kirjelduse, klassikalise kohamuis-tendi:

Petseris [kloostri lähistel] võtsid [ehitajad] selle suure mäe alla ja tegid sinna parkla. Jumal tuli ja peksis parkla kõik puruks, uhtis selle liiva poe aknast sisse, tead! Teise otsa uhtis Piusa jõkke, seal on nüüd suur saar. Sama tegi Koidulas. (M, 48)

Muudes piirkondades ma selliseid karistaja-Jumala uskumusi ei kohanud.

DISKUSSIOON

Kuna minu uurimus polnud kvantitatiivne, ei saa ma öelda, kui suur osa eestikeelsetest õigeusklikest imetegusid usub, kuid üldine suundumus on, et skeptikud on vähemuses ning imeteod on usklikele südamelähedane teema. Valdav enamik minu uuringus osalenutest uskus inglitesse, pühakutesse ja/või imettegevatesse ikoonidesse. Oli vaid üks informant, kes eitas imetegude võimalikkust, kõik teised olid äärmisel juhul kõhklevale seisukohal, kuid ei välistanud siiski vähemalt üht tüüpi imetegude ilmnenemise võimalikkust.

Skeptikud, kes inglitesse, pühakutesse või ikoonidesse ei uskunud,

tõid mitteuskumise põhjendusena enamasti traditsiooni puudumise. Pühakutesse mitteuskumise kohta öeldi, et see teema on võõras või et selles piirkonnas seda ei tehta. Samas oli pühakutesse mitteuskujaid ka piirkondades, kust on pärit kohalikus traditsioonis austatavad pühakud (nt Setumaal). Pärnumaal räägiti, et seal kandis ei ole ikoonide kodus hoidmise ja nende ees palvetamise kommet, samuti ei austata seal pühakuid. Sealtkandist on pärit minu valimi kõige leigemad imetegudesse uskujad.

Vaatamata mõningatele skeptilistele arvamustele kuulsin ma intervjuude käigus palju üleloomulike sündmuste kogemuste kirjeldusi. Need kogemused olid väga rikkalikud ja mitmekesised, alates lihtsast hingevärinast, millegi ebamäärase, kuid samas erilise tunnetamisest säilmete või ikooni ees kuni detailirohke ja tähendusrikka visuaalse või füüsilise kogemuseni välja. Esindatud olid nii rõõm kui ka hirm, nii heaolutunne kui ka füüsiline paine. Imetegude kirjeldustes, eriti inglitega seoses, esines ka uue vaimsuse mõjusid, kuid see oli marginaalne. Uue vaimsuse (esoteerika) mõju oli suurem nende inimeste seas, kes olid pärit traditsioonilistest õigeusklikest perekondadest, kus antakse lastele küll usuline kasvatus, kuid selle käigus õpivad lapsed ainult traditsioone, nende sisu teadmata, ning neil puuduvad enamasti süstemaatilised usualased teadmised (nt Setumaa ja Kihnu õigeusklikud, kel on küll kodune religioosne kasvatus, aga kel võivad puududa elementaarsed teadmised õigeusu kiriku dogmaatikast). Nende teadmised pärinevad sageli väljastpoolt kirikut, nt uue vaimsuse alasest (aja)kirjandusest (nt uskus mitu sellistest peredest pärit inimest ümbersündi). Samas ei anna vaid see tõik õigust öelda, et inimene pole „tõeline“ usklik või et tema imekogemused oleksid kuidagi vähem tõelised. Nagu artikli alguses mainitud, siis on laialt kasutatav elatud usundi kontseptsioon, mille järgi ei ole teadmised dogmaatikast ja kiriku õpetusest „tõeliselt“ usklik olemise eeltingimus. Kuna minu informandid määratlesid end ise õigeusklikena, siis ei saa ma nende usu elu või kogemusi kritiseerida selle alusel, et nad käivad vaid korra aastas kirikus, pole saanud tundigi usuõpetust ning on oma usu elu üles ehitanud peamiselt end ümbritsevate inimeste eeskujul. Nagu väidab Vera Shevzov, siis võib tavaliste koguduseliikmete ja preestrite kogemusjutustustel (oma imetegudest) õigeuskliku elus ja nende religioosse identiteedi kujunemises olla palju tähtsam osa kui pühakirja tekstidel.⁴⁴ Paljud intervjuueeritud

⁴⁴ Vera **Shevzov**, *Russian Orthodoxy in the Eve of Revolution* (New York: Oxford University Press, 2004), 169.

vaimulikud kirjeldasid oma tööst juhtumeid, kus kas nemad või teised koguduseliikmed olid rääkinud oma imetegude kogemustest ning pärast seda olid ka teised inimesed midagi sarnast kogenud.

Siit tuleneb küsimus, kui suur on eelhäälestuse ja imelise kogemuse vastuvõtja roll imeteo kogemisel. Vene õigeusu teoloog Sergei (Sergius) Bulgakov arvas, et imeteod ilmnevad ainult siis, kui asjaosaline usub, seega on tegu teatud määral enesesisendusega ja imed ei saa ilmnedä ilma imeteo vastuvõtja (usu) kaasabitä. ⁴⁵ Nagu on täheldanud mitu uurijat: kui inimesel on kõrgendatud ootused ja nad loodavad midagi näha või kogeda, võib iga asi imeks muutuda. ⁴⁶ Seda võib täheldada nt pühakute või imetegevate ikoonide puhul, kui inimene astub pühaku säilmete või ikooni juurde ootuses, et ehk midagi imelist juhtub, mis võib kaasa aidata millegi erilise tundmisele. Samas ei saa enesesisendus mõjutada kogemusi, mis ilmnevad ootamatult argisituatsioonis. Seega, kuigi osa imeliste kogemuste juures võib eelhäälestusel olla teatud roll, ei saa seda väita kõikide imetegude kogemuste puhul. Tähdenduse erilisele kogemusele annab inimene ise, ja kui inimene tõlgendab seda kristlikus kontekstis, muutubki see sündmus tema usku kinnitavaks nähtuseks. Kogemusel on õigeusus eriline koht, nagu seda väljendas Siimeon Uusteoloog: „Õigeusu kristoloogiat ei pea ainult intellektuaalselt uskuma ja tunnistama, vaid seda peab ka kogema.“ ⁴⁷ Varem olen sama informantide valimi ütluste alusel järeldanud, et valdav enamik minu küsitletud eestikeelseid õigeusklikke on kogenud oma elus midagi müstilist ⁴⁸ ning et eestikeelsed õigeusklikud näevad oma usu elu keskmes olevana sageli just kogemust ⁴⁹.

⁴⁵ Sergius **Bulgakov**, *Relics and miracles* (Grand Rapids, Michigan/ Cambridge, UK: William B. Eerdmans Publishing Company, 2011), 63–64.

⁴⁶ Joe Nickell, *Looking for a Miracle: Weeping Icons, Relics, Stigmata, Visions & Healing Cures* (Amherst, NY: Prometheus Books, 1993), 57.

⁴⁷ Jaroslav **Pelikan**, *The Christian Tradition. A History of the Development of Doctrine. The Spirit of Eastern Christendom* (Chicago, London: The University of Chicago Press, 1974), 259.

⁴⁸ Liina **Eek**, „Eestikeelse elanikkonna õigeusklikuks olemise põhjustest“ – *Mitut usku Eesti*, IV. Valik usundiloolisi uurimusi. Õigeusu eri. Toim Liina Eek (Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, 2015), 87–118.

⁴⁹ Liina **Eek**, „Õigeusu kese eestikeelse õigeuskliku silmis: ühe kvalitatiivse uuringu tulemused“ – *Mäetagused*, 60 (2015), 95–126. See ei ole iseloomulik mitte ainult eestikeelsetele õigeusklikele, vaid sarnast fenomeni on kirjeldatud ka nt vepslaste juures (Arukask, Raudalainen, „Autobiographical and Interpretative Dynamics in the Oral Repertoire of a Vepsian Woman“, 114).

Kokkuvõtteks võib artikli alguses toodud küsimustele vastata, et valdav enamik eesti keelt kõnelevaid end õigeusklikuna määratlevaid inimesi usub mingit tüüpi imetegusid, kuigi suhtumine imetegudesse võib olla väga erinev. Enamasti oskavad inimesed oma kogemusi ja uskumusi seostada õigeusu teoloogia ja vaimsusega, kuigi märgatavad on ka uusvaimsusest pärit maagilised elemendid, eriti nende seas, kelle usuõpetuslik pagas on kasin. Siiski tõlgendatakse ka neid esoteerikamaigulisi imetegusid kristlikus kontekstis ja nähakse imetegudes oma usku kinnitavaid sündmusi.